

Ε΄.

Ὁ προφήτης τοῦ Βορρά.

Ἡ Μεταρρύθμισις, ὡς σοι εἶπον προηγουμένως, ἐξήγειρε τὴν συνείδησιν τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ, ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτὸν τὸ μυστικὸν τῆς ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως, ἀλλὰ δὲν ἐκέκτητο τὰς προσηκούσας ἱστορικὰς δυνάμεις, ἵνα τὸ μυστικὸν τοῦτο καταστήσῃ ἐνεργὸν πραγματικότητα. Τὸ γερμανικὸν ἄτομον ἔλαβε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πληρεστέραν ἑαυτοῦ συνείδησιν, ἀλλὰ τὸ γερμανικὸν ἔθνος, ὡς σύνολον, ἐναπελείφθη καθ' ὀλοκληρίαν ὀπισθεν τῆς σκηνῆς τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας. Οἱ μεγάλοι μεταρρυθμισταὶ τῶν χρόνων ἐκείνων, ἐκτὸς εὐαρίθμων ἐξαιρέσεων, ἦσαν θρησκευτικοὶ μεταρρυθμισταὶ, ἀποβλέποντες εἰς πνευματικὰ μόνον, κατ' ἐλάχιστον δὲ εἰς κοσμικὰ συμφέροντα. Οὐδεὶς ἠσθάνετο ἑαυτὸν κεκτημένον τὴν ὑπερφυᾶ ἰσχὺν τῆς ἐνεργείας, ἥτις τὰς ἀφηρημένας ιδέας καταβιβάζει ἀπὸ τοῦ μεταφυσικοῦ αὐτῶν θρόνου, ἵνα καταστήσῃ συγκεκριμένας πραγματικότητας, τὰ δὲ ὄνειρώδη ἰνδάλματα τοῦ πνεύματος ἱστορικὰ φαινόμενα τῆς κοινωνίας. Ὁ αἰὼν ἦτο θρησκευτικὸς ἔτι, ἡ δὲ δημοσία συνείδησις καὶ αἱ αὐτὴν ἐκπροσωποῦσαι δυνάμεις ὑφίσταντο τέλεον τὴν ἐπίδρασιν τοῦ θρησκευτικοῦ πνεύματος. Τούτων τῶν λόγων ἕνεκα κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα ἐν Γερμανίᾳ ἡ Μεταρρύθμισις περιορίσθη ἐν τῷ βίῳ μόνον τῶν θρησκευτικῶν ιδεῶν, ἐνῶ ἡ πλήρης ἐθνικὴ ιδέα, ἡ ἐνότης καὶ ἡ πολιτικὴ χειραφέτησις τοῦ ἔθνους, δὲν κατενοήθησαν προσηκόντως καὶ ἔτι μᾶλλον οὐδεμίᾳ ἐγένετο ἀπόπειρα πρὸς πραγμάτωσιν αὐτῆς.

Τὸ προνομιούχον ἐν τῇ ἱστορίᾳ ξίφος, διὰ τῆς θαυματουργ-

γοῦ τοῦ ὁποίου ἰσχύος κόπτονται συνήθως οἱ Γόρδιοι δεσμοὶ τῶν ζητημάτων, ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸ παπικόν. Ἡ ἀντιπροσωπεύουσα τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα τῆς Γερμανίας αὐτοκρατορία ἦτο καθολικὴ κατὰ πρῶτον, δυναστικὴ ἀκολουθῶς καὶ ἐπὶ τέλους γερμανικὴ. Ἀφοῦ ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ τοὺς παρεληλυθότας αἰῶνας τοσάκις συνεκρούσθη πρὸς τὸν Πάπαν ὑπὲρ τῆς κοσμικῆς αὐτοῦ ὑπεροχῆς, ἤδη συνεφιλιώθη πρὸς αὐτόν. Πάπας καὶ Αὐτοκράτωρ ἦσαν σύμμαχοι ἤδη καὶ ὁμόφρονες, ἀλληλοβοηθούμενοι χάριν τῶν συμφερόντων αὐτῶν, ἅτινα οὔτε τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος ἦσαν συμφέροντα, οὔτε τῶν ἐθνῶν, τῶν ἀναγνωρίζοντων τὴν διττὴν ταύτην ἀρχήν. Ἡ μεταξὺ τοῦ κοσμικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ ξίφους πάλη οὐσιωδῶς εἶχεν ἐξασθενῶθῃ ἐν Γερμανίᾳ ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Χοενστάουφφεν καὶ Ἑρρίκου τοῦ ἀπὸ Λουξεμβούργου. Ὁ Γερμανὸς αὐτοκράτωρ, ὅστις τοσάκις ἀνέλαβε τὴν πρωτοβουλίαν ἐν τῇ πραγματοποιήσει τῶν γιβελλινικῶν ἰδεῶν, ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Μεταρρυθμίσεως ἀπώλεσε τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ ἰσχύον καὶ ἀπέμεινε πιστὸς εἰς τῆς θεωρίας τοῦ παρελθόντος καθολικοῦ κόσμου. Ἡ μεγάλη φωνὴ τῆς θρησκευτικῆς διαμαρτυρήσεως, ἡ κλονήσασα τὰς συνειδήσεις τοῦ γερμανικοῦ κόσμου, ἀπὸ τῶν Ἐκλεκτόρων αὐτοῦ καὶ τῶν κομήτων μέχρι τῶν ἀστῶν καὶ τῶν Landsknechte, μόνον δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνέλθῃ μέχρι τῶν βαθμίδων τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου καὶ νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Αὐτοκράτορος, ψιθυρίζουσα εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ τὸ προφητικὸν τῆς ἱστορίας μέμνησο. Οὕτως ὁ Γερμανὸς αὐτοκράτωρ ἐπολέμησε τὴν Μεταρρύθμισιν ὡς πολεμίαν τῶν συμφερόντων αὐτοῦ, ἡ δὲ νέα ἰδέα, ἐφ' ἧς ἦτο προωρισμένον νὰ οἰκοδομηθῇ τὸ νέον καθεστῶς ἐν Γερμανίᾳ, δὲν κἀτώρθωσε κατὰ τὴν ἐμφάνισιν αὐτῆς νὰ ἐκδηλώσῃ πλήρη τὴν

έννοιαν έν τῇ ιστορικῇ άνελίξει τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους, γενομένη οὔτω κλῆρος τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως τῶν ἀτόμων, οὐχί δέ τῆς κοινωνικῆς αὐτῶν συνειδήσεως καί παλιγγενεσίας.

Τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὸν καθολικὸν χαρακτῆρα τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ στασιμότης καί ἡ ἀδράνεια εἶνε τὰ χαρακτηριστικὰ συστήματος, οὐδεμίαν ἄλλην ἀναγνωρίζοντος ἠθικὴν ἀρχήν, ἢ τὴν θρησκευτικὴν μόνον τάξιν. Ἡ θεοκρατικὴ κοινωνία, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς στάσιμος καί ἀκίνητος οὔσα, δυσμενῶς προσβλέπει πᾶσαν ἐλευθέραν ἐκδήλωσιν τοῦ πνεύματος, πᾶσαν καινότροπον ροπήν, ἀπειλοῦσαν ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ καθεστῶς διὰ νέας τάξεως πραγμάτων. Τοιαύτη δέ ἦτο αἰείποτε μὲν, ἀλλ' ἰδίᾳ κατὰ τὸν αἰῶνα ἐκεῖνον τῆς ἀρχομένης κοινωνικῆς καί πολιτικῆς ζυμώσεως τῆς Εὐρώπης, ἡ ἀγία ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους. Ἐπὶ τῆς Ἀναγεννήσεως ὁ Παπισμὸς, ἀφοῦ ἔψαλε τὸ κλασικὸν ἄσμα τῆς παλιγγενεσίας τῶν ἐπιστημῶν καί τῶν γραμμάτων, ἀφοῦ ἐθεράπευσε μετὰ μοναδικῆς στοργῆς τὴν τέχνην, ὡς τὴν ὑψίστην ἐκπροσώπησιν τῶν ἰδανικῶν αὐτοῦ ροπῶν, ἐπανῆλθεν εἰς τὸ πρότερον ιστορικὸν σύστημα, τὸ τοῦ μέσου αἰῶνος, καί κατεπολέμησε πᾶσαν πρὸς τὰ πρόσω ροπήν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος. Ἡ γερμανικὴ αὐτοκρατορία ἐνεφορεῖτο τέλεον τῶν ροπῶν τούτων, καταστᾶσα ὄργανον τῶν ἰδεῶν τῆς παπικῆς ἑδρας, ἀντιταχθεῖσα δέ κατὰ τῶν θρησκευτικῶν τῆς Μεταρρυθμίσεως ἰδεῶν, αἵτινες θᾶπτον ἢ βράδιον ἔμελλον νὰ ἐκδηλωθῶσιν ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ πεδίου, ἐπιζητοῦσαι καί τὴν μεταρρυθμίσιν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας.

Μόνον διαμαρτυρόμενος Μονάρχης ἠδύνατο νὰ συλλάβῃ τέλεον τὴν έννοιαν τῆς Μεταρρυθμίσεως, ὡς τοῦ νέου ιστορι-

κοῦ παράγοντος, δι' οὗ ἔμελλεν ἡ γερμανικὴ ἐθνικότης νὰ ἐκδηλώσῃ τὸν λόγον τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ἐνότητος. Ἀλλὰ πῶς ἠδύνατο οὗτος νὰ περιβληθῆ προηγουμένως τὸ στέμμα καὶ νὰ κρατήσῃ τὸ σκῆπτρον τοῦ Γερμανοῦ αὐτοκράτορος; Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ρωμαϊκοῦ κλήρου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο εὐρυτάτη καὶ ἐν ταῖς ἀνωτάταις καὶ ἐν ταῖς κατωτάταις σφαίραις τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους. Οὐδεμία δύναμις ἠδύνατο νὰ ἀνταγωνισθῆ ἐπαρκῶς πρὸς αὐτήν, εἴτε ἐκ τῶν ἄνω, εἴτε ἐκ τῶν κάτω. Ἐκτὸς τοῦ Πάπα, τοῦ ὀρατοῦ τούτου ἐπὶ τῆς γῆς Θεοῦ, οὐδεμία σωτηρία. Οἱ χρόνοι τῶν ἐστεμμένων Γίβελλινων, τῶν Χοενστάουφφεν καὶ τῶν Λουξεμβούργων εἶχον παρέλθῃ ἀνεπιστρεπτει ἀπὸ τῆς γερμανικῆς ιστορίας. Ὁ Ρωμαῖος ποντίφιξ ἐπέθηκε τὴν σφραγίδα τῆς βουλήσεως αὐτοῦ ἐπὶ παντὸς τοῦ ἐπισήμου κόσμου, ἐλάχιστοι δὲ Διαμαρτυρόμενοι ἐτόλμων νὰ διαταράξωσι τὴν ἀπαισίαν σιγῆς, ἣτις ἦτο ὁ κλῆρος τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν αἰῶνα ἐκεῖνον.

Ἀλλ' ὅτε ἡ συνείδησις τῶν ἐθνῶν ἀπὸ τοῦ βάρους αὐτῆς διαμαρτύρεται κατὰ τοιαύτης τάξεως, οὐδεμία δύναμις, οὔτε ὑπερφυσικὴ οὔτε μὴ τοιαύτη, θέλει κατορθώσῃ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν πεπρωμένον ροῦν τῶν πραγμάτων, παρέχουσα ἐλευθέραν διέξοδον εἰς τὴν ἐκκόλαψιν τῆς νέας ιδέας. Ἡ Γερμανία διὰ τοῦ Λουθήρου καὶ τοῦ Ζβίγκλη, τοῦ Χοῦττεν καὶ τοῦ Σίικιγγεν, εἶχεν ἐκδηλώσῃ ἀπὸ πολλοῦ τὸν ιστορικὸν αὐτῆς πόθον, καὶ ἤδη ἐζητεῖτο ὁ ἰσχυρὸς ἀνὴρ, ὁ ἔνοπλος προφήτης, ὅστις ἔμελλεν εἰς τὸν πόθον τοῦτον νὰ δώσῃ σάρκα, νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἱστορικὴν πραγματικότητα, νὰ ἐκτελέσῃ τοὺς πόθους, τὰς ιδέας καὶ τὰς προσδοκίας τοῦ ἔθνους.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἔμελλε νὰ ἐπιτείλῃ ἐκ τοῦ ἀπωτάτου Βορρά. Ἀπόγονος τῆς φυλῆς τοῦ ἀρχαίου Ὀδίνου, ἔφερε πλήρη τὸν ἰσχυρὸν αὐτῆς χαρακτῆρα. Κατὰ τύπον ἦτο βασιλεὺς τῆς

Σουηδίας, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἦτο αὐτὴ ἡ ἐνσάρκωσις τῆς γνησιωτάτης γερμανικῆς συνειδήσεως. Ἐνῶ δὲ οἱ λοιποὶ μονάρχαι τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους, μικροφρονοῦντες καὶ περὶ εὐτελεῖς σπουδάζοντες, ἀνάξιοι καθίσταντο νὰ κατανοήσωσι καὶ νὰ ἐκτελέσωσι τὴν ἐθνικὴν ἀποστολὴν, Γουσταῦος Ἀδόλφος, ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας, συνετέλεσεν ὑπὲρ πάντα ἄλλον εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ ἰδεώδους ἐκείνου, ὃ περ ἐπὶ ματαίῳ πρότερον ἐπεδίωξαν οἱ περὶ τὸν Χουττεν καὶ τὸν Σίικκιγγεν. Ἀπὸ καιροῦ ἤδη ἐμαίνετο ὁ Τριακονταετῆς πόλεμος, ἡ μεγάλη ἐκείνη συμφορὰ τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος, ἡ ἀναστατώσασα τὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν πληρώσασα φόνου καὶ φρίκης τὴν Γερμανίαν. Ἄπαντες οἱ ἠθικοὶ δεσμοὶ διελύθησαν· ὁ ἀπαίσιος νόμος τοῦ πολέμου, ὅπως ἐνοεῖτο καὶ ἐφηρμόζετο κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς ἐκείνους αἰῶνας, ἐστερημένος πάσης κοινωνικῆς ἀρχῆς, ἐθεμελίωσε τὸ κράτος αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς πολιτικῆς τάξεως. Οὐδεμίαν εἰρήνης ἐλπίδα ἐπιλάμπει μακρόθεν. Τὸ γερμανικὸν κράτος εἶνε σωρὸς ἐρειπίων· αἱ πόλεις αὐτοῦ, αἱ ἄλλοτε τοσοῦτον ἀνθοῦσαι, ἠρημώθησαν· ὁ πολίτης, ὁ ἄνθρωπος οὐδένα ἐμπνέει σεβασμὸν πρὸ τοῦ πολεμιστοῦ, ἀγομένου ὑπὸ τῶν ἀγενεστάτων καὶ βιαιοτάτων ἐνστίκτων. Ὁ Πολυνείκης μάχεται πρὸς τὸν Ἐτεοκλέα μετὰ μίσους, οἷον δύνανται νὰ παρουσιάσωσι μόνον αἱ σελίδες τῶν ἀγριωτάτων ἐμφυλίων πολέμων.

Δὲν σκοπῶ νὰ περιγράψω τὴν ἱστορίαν τοῦ αἱματηροῦ τούτου πολέμου, οὐδὲ ν' ἀναζητήσω τὰ αἷτια αὐτοῦ. Ἐχω πρὸ ἐμοῦ δυστυχὲς ἱστορικὸν γεγονὸς, τὸν ἀνανεωθέντα μέγαν ἀγῶνα μεταξὺ Γουέλφων καὶ Γιβελλίνων, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν τὸν ὑπέροχον ἥρωα, ὅστις ἀντιπροσωπεύει μίαν τῶν εὐγενεστάτων φυσιογνωμιῶν τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος. Ὁ μακρὸς ἐκείνος πόλεμος δὲν κατορθοῖ νὰ δώσῃ τὸ γέρας τῆς ὀρι-

στικῆς νίκης οὔτε εἰς τὸν Καθολικισμὸν οὔτε εἰς τὴν Διαμαρ-
τύρησιν. Ἐν μέσῳ μυρίων διακυμάνσεων διατελοῦσιν αἱ φυ-
σικαὶ καὶ ἠθικαὶ δυνάμεις τῶν κρατῶν, ἅτινα μετέχουσι τῆς
πάλης ἐκείνης. Μεγάλοι στρατηγοὶ πρωταγωνιστοῦσιν ἐπὶ
τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς· ἀλλ' οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν εἶνε ὁ ἀνὴρ τῆς
ἐποχῆς. Οὔτε ὁ τραγικὸς ἐκείνος ἥρωας Βαλλενστάϊν, ὁ gene-
ralissimus τοῦ Καθολικισμοῦ, ὁ πιστεύων ἐξ Ἰσου εἰς τὸν
ἀστρολόγον αὐτοῦ, ὅσον καὶ εἰς τὴν στρατηγικὴν του μεγα-
λοφυῖαν, οὔτε ὁ ἐκ Βαϊμάρης Βερνάρδος, οὔτε ὁ Πικκολομί-
νης καὶ ὁ Παππεγχαΐμ ἦσαν οἱ προωρισμένοι ἀντιπρόσωποι
τοῦ ἐσωτάτου πνεύματος τοῦ πολέμου ἐκείνου, ἀλλ' ὁ ἐκ
Σουηδίας βασιλεὺς. Πεπροικισμένος δι' ὅλων τῶν προσόν-
των, ἅτινα ἀναδεικνύουσι τοὺς μονάρχας μεγάλους ἐν τῇ
ἱστορίᾳ, πεπαιδευμένος ἐν τῇ ἀληθεῖ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως,
στρατηγὸς ἐκ φύσεως καὶ ἐκ τέχνης, ἠδύνατο ἐξίσου νὰ δια-
πρέψη καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ. Ἄμα, μετὰ τὸν θάνατον
τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀνέλαβεν, ἔφηβος μόλις, τὴν ἀνωτάτην ἀρ-
χήν, ἐξελέξατο ἀρχικαγγελάριον τῆς κυβερνήσεως τὸν ὀξυ-
δερκέστατον τῶν πολιτικῶν τοῦ καιροῦ ἐκείνου, τὸν κόμητα
"Ἄξελ Oxenstierna· αὐτὸς δὲ μετ' ὀλίγον ἄγων δέκα πέντε
χιλιάδας μαχητῶν, εἰσέβαλεν εἰς Γερμανίαν. Ἐντεῦθεν ἄρχε-
ται ἡ λαμπροτάτη διὰ τὴν Διαμαρτύρησιν περίοδος τοῦ Τρια-
κονταετοῦς πολέμου. Ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος εὐρίσκεται ἐπὶ
κεφαλῆς γενναίου ἐνθουσιώδους στρατοῦ, προσβλέποντος πρὸς
αὐτὸν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ὡς πρὸς τὸν προνομιούχον
ἥρωα καὶ σωτῆρα τῆς Μεταρρυθμίσεως. Δὲν ἐδείχθη ἀνάξιος
τῶν προσδοκιῶν τούτων ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας. Διψῶν δό-
ξης, ἦν δὲν ἠδύνατο νὰ εὔρη ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἐρρίφθη
μετὰ ἱεροῦ ζήλου πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς γενναίας ὑποθέσεως,
ὑπὲρ ἧς ἀπὸ τοσοῦτου χρόνου ἠγωνίζετο ὁ γερμανικὸς κόσμος.

Ἦτο επικίνδυνον τὸ στάδιον, ἐφ' οὗ εἶχε ριφθῆ μετὰ τῆς πίστεως, τῆς χαρακτηρίζουσας τοὺς μεγάλους ἱστορικοὺς χαρακτήρας. Ὑπῆρχεν ἐνότης ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τῆς αὐτοκρατορικῆς πολιτικῆς, καὶ ἡ ἐνότης ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν εἶνε δύναμις· τὸναντίον δὲ ἐν ταῖς τάξεσι τῶν Διαμαρτυρομένων δὲν ὑπῆρχε σχέδιον κοινῆς συμπράξεως καὶ ἐνεργείας.

Ἐν τοιαύτῃ στιγμῇ ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος ἐπιφαίνεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου. Ἀμέσως κατεδείχθησαν αἱ συνέπειαι τῆς ἡρωϊκῆς ταύτης ἐμφανείας. Ἡ Διαμαρτύρησις καὶ οἱ αὐτὴν ἐκπροσωποῦντες Γερμανοὶ ἡγεμόνες, ἐκόντες ἄκοντες συνηνώθησαν μετὰ τοῦ Σουηδοῦ, οὕτω δ' ἀπετελέσθη ἀξιόμαχος στρατός, ἱκανὸς ν' ἀντιστῆ κατὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων. Ἡ νίκη παρηκολούθει τὴν πορείαν τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου· ἐπολιόρκησεν οὗτος φρούρια καὶ κατέλαβε πόλεις, κατέπιπτε δ' ὅσημέραι ἡ καθολικὴ δύναμις εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ὁ Γερμανὸς αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη αὐθις νὰ ἐπικαλεσθῆ τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀγερώχου ξίφους τοῦ Βαλενστάϊν, εἰς ὃν παρεσχέθη ἀπεριόριστος ἐξουσία.

Ὄντως ἐθριάμβευεν ἡ θρησκευτικὴ Διαμαρτύρησις ἐν Γερμανίᾳ, καὶ μετ' αὐτῆς ἡ ἐθνικὴ ἐνότης ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς νέας ιδέας. Ὁ Σουηδὸς βασιλεὺς Γουσταῦος παρίστατο ὡς ὁ κοσμοϊστορικὸς ἦρως τῆς ιδέας ταύτης, ὑπέροχος ἦρως, ὑφ' ὃν θᾶπτον ἢ βράδιον ἐμελλον νὰ ὑποκύψωσι κατὰ μοιραίαν ἀνάγκην οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες. Ἡ ἐν πολέμοις νίκη δημιουργεῖ ἱστορικὰ δίκαια, ἅτινα δὲν δύναται ἢ ν' ἀναγνωρίσῃ καὶ ὁ ἀτιθασώτατος τῶν ἐναντιοφρονούντων. Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο δίκαιον τοῦ ἡγεμόνος τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος, τοῦ διαμαρτυρομένου αὐτοκράτορος τῆς νέας Γερμανίας, ἐμελλεν ἴσως νὰ κατακτήσῃ ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος, ἂν δὲν ἐπῆρχετο μετὰ βραχὺν χρόνον ἀπὸ τῆς ἐν Γερμανίᾳ ἐμφανείας αὐτοῦ ἢ ἐν

Lützen καταστροφή. Τῇ 16 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1632 ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος εὔρε τὸν θάνατον ἐν τῇ γερμανικῇ ταύτῃ πόλει, ἀγωνιζόμενος κατὰ τοῦ Βαλλενστάϊν, ἡ δὲ θριαμβεύουσα Διαμαρτύρησις ἐστερεῖτο ἐν αὐτῷ τοῦ διαπρεπεστάτου τῶν ἡρώων.

Ἡ ταχεία αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ κόσμου μετάστασις ἐξησφάλισε τῇ μὲν Γερμανίᾳ τὴν ἐλευθερίαν, αὐτῷ δὲ τὴν καλλίστην δόξαν, λέγει ὁ Schiller. Ἐφοβεῖτο ὁ γερμανικὸς κόσμος, μὴ ὁ νικηφόρος μονάρχης, ἐπιτυγχάνων ἐν τῷ κατὰ τοῦ καθολικισμοῦ ἀγῶνι, ζητήτῃ νὰ περιβληθῇ τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα τῆς Γερμανίας· ἐν τοιαύτῃ δὲ περιστάσει ἢ ἤθελον παραβιασθῇ αἱ ἐλευθερίαι τῆς Γερμανίας, αἵτινες δὲν ὑφίσταντο πράγματι, ἢ ἔμελλε νὰ ἐπέλθῃ ἐμφύλιος ἀγὼν μεταξὺ τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων καὶ τοῦ νικηφόρου Σουηδοῦ καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἢ ματαίωσις τόσων καταστροφῶν τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου ὑπὲρ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας. Ἀγνοῶ τί θὰ ἐπήρχετο, ἂν ὁ διαμαρτυρούμενος Γουσταῦος Ἀδόλφος ἐφιλοδόξει νὰ περιβληθῇ τὸ νέον αὐτοκρατορικὸν στέμμα τῆς γερμανικῆς ἐνότητος, καὶ ἂν δὲν ἦτο προτιμότερα ἢ τοιαύτη λύσις τοῦ Γορδίου δεσμοῦ τῆς Γερμανίας οἰαςδήποτε ἄλλης. Ὅτι ἐν τούτοις ἡ ἱστορία ἀναγνωρίζει εἶνε, ὅτι διὰ τῆς πρωίμου ἀπωλείας τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου ἔπεσεν ὁ ἐνδοξότατος καὶ ἀποτελεσματικώτατος τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς γερμανικῆς Μεταρρυθμίσεως, παρέλυσε δὲ ἡ μόνη χεὶρ, ἡ δυναμένη νὰ κρατήσῃ ἐν τοῖς χαλεποῖς ἐκείνοις καιροῖς τὸ ξίφος τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος καὶ ἐνεργείας. Φίλοι καὶ ἐχθροί, σύγχρονοι καὶ μεταγενέστεροι ἐθαύμαζον τὸν ἥρωα, οὐ τὰς ἐξόχους ἀρετὰς ἐλάχιστοι τῶν μεγιστάνων τῆς ἱστορίας δύνανται νὰ ἐπιδείξωσιν. Ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος ἐγένετο διὰ τῆς φρονήσεως αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνδρείας ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τῆς θρησκευτι-

κῆς Μεταρρυθμίσεως καὶ ἐλευθερίας τῆς νεωτέρας Εὐρώπης, Σουηδὸς αὐτός, τῆς γερμανικῆς ἐνότητος. Ἀπὸ τοῦ θανάτου του ὁ γερμανικὸς κόσμος ἐτίμησεν ἐν αὐτῷ ἓνα τῶν ἐθνικῶν ἡρώων. Διότι ἡ θρησκευτικὴ Μεταρρύθμισις, ἧς αὐτὸς ὑπὲρ πάντα ἄλλον σύγχρονον, προγενέστερον ἢ μεταγενέστερον, προησπίσατο, δὲν ἦτο μόνον ἡ χειραφέτησις τῆς συνειδήσεως τῆς Γερμανίας, ἀλλ' ὡσαύτως τὸ κήρυγμα καὶ τὸ προανάκρουσμα τῆς μελλούσης ἐνότητος καὶ ἐλευθερίας.

Ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον τοῦ ἐν Lützen πεσόντος μεγάλου βασιλέως εὐρέθη κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου βιβλίον, λατινιστὶ γεγραμμένον. Ἐλάχιστοι ἠδύναντο νὰ κατανοήσωσιν αὐτὸ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, καθ' οὓς *inter bella silent musae*. Ἀλλ' ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος ἠδύνατο νὰ ὑποκλέπτῃ καιρὸν ἐκ τῶν μεριμνῶν τῶν πολέμων, εὐρίσκων τέρψεις ἐν τῇ θεραπείᾳ τῶν γραμμάτων. Τὸ λατινικὸν ἐκεῖνο βιβλίον συνέγραψε πολυθρύλητος σοφὸς κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ἀνήκων καὶ οὗτος εἰς τὴν γερμανικὴν φυλὴν, ἧς ἦτο ἐν τῶν εὐγενεστάτων κοσμημάτων, ὁ ἐξ Ὀλλανδίας Οὐγὼν ὁ Γρότιος. Ὑπέροχος πολιτικός, ὅσον καὶ ὑπέροχος λόγιος, ἔχων χριστιανικώτατον τὸ αἶσθημα, ἐλληνικωτάτην δὲ τὴν παιδείουσιν, ἀτυχήσας ἐν τοῖς πολιτικοῖς πράγμασι τῆς πατρίδος, φυγὼν ἐξ αὐτῆς, καὶ σωθεὶς χάρις εἰς τὴν ἀφοσίωσιν πιστῆς συζύγου ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις, καθ' οὓς διεξήγοντο οἱ πόλεμοι κατὰ τρόπον, ἐξ οὗ ἠθελον ἐρυθριάσῃ καὶ αὐτοὶ οἱ βάρβαροι, ἀπέστειλεν εἰς τὸν ἀλληλοκτονοῦντα εὐρωπαϊκὸν κόσμον μεγαλόφωνον διαμαρτύρησιν, φέρουσαν τὴν ἐπιγραφὴν «*De jure belli ac pacis*». Ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ἐτίθεντο αἱ βάσεις τοῦ νεωτέρου δικαίου. Ἀνελύετο τοῦτο ὡς ἀνθρώπινον, ὡς λογικόν, τὸ δὲ διεθνές, τὸ τέως ἄγνωστον, ἐλάμβανε διὰ τῆς ἑρμηνείας τοῦ ἐξ Ὀλλανδίας σοφοῦ τὰς ἰσχυροτάτας τῶν ἀπο-

δείξεων. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἦτο ὁ ἄριστος καὶ εὐγενέστατος τῶν καρπῶν τῆς Μεταρρυθμίσεως, προκαλέσαν ἀληθῶς πλήρη ἐπανάστασιν ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ ἐπιστήμῃ. Μετά τινα χρόνον διὰ τῆς Συνθήκης τῆς Βεστφαλίας τὰ φιλοσοφικά, ἀπὸ τοῦ πνεύματος τῆς θρησκευτικῆς Μεταρρυθμίσεως ἀπορρεύσαντα δόγματα τοῦ Οὔγωνος Γροτίου, ἀνεγνωρίζοντο ὑπὸ τῶν διπλωματῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων τοῦ θείου δικαίου ὡς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ νέου κοινωνικοῦ κώδικος τῶν λαῶν, νέα δὲ τάξις διεθνῶν νομίμων ἐγκαθίστατο ἐν Εὐρώπῃ ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς προσωπικότητος τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ομάδων. Οὐδεὶς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους κατενόησε πληρέστερον τὴν ἔννοιαν τοῦ βιβλίου τοῦ Γροτίου, ὅσον ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Γουσταῦος Ἀδόλφος, ὅστις ἔτρεφε πρὸς αὐτὸ τὴν αὐτὴν εὐλάβειαν, οἷαν ἔτρεφεν ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος πρὸς τοῦ Ὀμήρου τὰ ἔπη.

Ἡ μάχη τοῦ Lützen ἔθηκε τέρμα εἰς τὸν βίον καὶ τὴν μεγαλόψυχον ἐνέργειαν τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου, τοῦ ἐνόπλου προφήτου τοῦ Βορρά. Ἄν τὸ πρόβλημα τῆς ἐθνικῆς τῶν Γερμανῶν ἐνότητος δὲν συνέλαβεν ἐν τῇ πλήρει ἐννοίᾳ καὶ πραγματικότητι, οὐδεὶς ὅμως ἄλλος ὡς αὐτὸς κατέδειξε κατὰ τοὺς συγκεχυμένους ἐκείνους χρόνους τῆς γερμανικῆς ζυμώσεως, τίνος παράγοντος ἀπῆτει τὴν συνδρομὴν ἢ ἱστορικὴ αὐτὴ ἰδέα. Ὁ μαθητὴς τοῦ Οὔγωνος Γροτίου ἐκέκτητο ὅλα τὰ προσόντα πεφωτισμένου μονάρχου, ἱκανοῦ νὰ θέσῃ τὰς βάσεις νέας τάξεως πραγμάτων, ἐρειδομένης ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς χειραφετήσεως καὶ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας ἐν Γερμανίᾳ. Ἄν τοῦτο δὲν κατωρθώθη ἀμέσως, εἴτε διότι οἱ καιροὶ δὲν ἐπέτρεπον, εἴτε διότι ὁ θάνατος ἀφήρπασεν ἀπὸ τῆς ἐνεργείας τὸν μονάρχην, οὐχ ἦττον ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων ἐμαρτύρει, ὅτι

ἐν τῇ πατρίδι τῆς Διαμαρτυρήσεως μόνον διαμαρτυρόμενος ἡγεμῶν ἠδύνατο νὰ ἀντιπροσωπεύσῃ καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἐνότητα τῆς Γερμανίας.

Ε΄.

Ἡ Προσδικὴ Μοναρχία.

Οὔτε ὁ δέκατος ἑβδομος αἰὼν, οὔτε ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος ἦσαν προωρισμένοι ὑπὸ τῆς ἱστορικῆς προνοίας νὰ λύσωσι τὸν Γόρδιον δεσμὸν τοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος τῆς Γερμανίας. Ὁ αἰὼν δὲν ἦτο ὠριμος, ὁ δὲ μέγας βασιλεὺς ἔπεσε προῶρως ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Lützen. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἔδρεπεν ὀλίγας ἔτι δάφνας ὁ Σουηδὸς μονάρχης, τὸ πρόβλημα θὰ ἔμενεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἄλυτον, μέχρις ὅτου ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων ὀριστικῶς ἐκδηλωθῆ ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς ιδέας. Οὐχ ἦτον ἡ ἐμφάνεια τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς κατὰ τὸν αἰῶνα ἐκεῖνον, ἡ δύναμις ἦν παρέσχεν εἰς τὴν Μεταρρύθμισιν, δὲν ἔμειναν ἄνευ ἀποτελέσματος. Πρῶτος καρπὸς τῆς ὑπεροχῆς ταύτης τῆς διαμαρτυρομένης ἐπὶ τῆς παλαιᾶς Εὐρώπης ἦτο ἡ συνθήκη τῆς Βετσαλίας, καθ' ἣν ἐτέθησαν ἐν ἴσῃ μοίρᾳ τὰ καθολικὰ κράτη μετὰ τῶν πρεσβευόντων τὰς ἀρχὰς τῆς Μεταρρυθμίσεως, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς ἐκεῖνους ἔτι καιροὺς τῆς θρησκευτικῆς μισαλλοδοξίας.

Ἀλλὰ τὸ διαμαρτυρόμενον ξίφος τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου

δέν ἀπελείφθη ὀρφανόν διὰ τὴν Γερμανίαν μετὰ τὴν ἐν Lützen καταστροφὴν. Ἐάν ἡ Σουηδία, ἐκλιπόντος τοῦ λαμπροῦ αὐτῆς βασιλέως, ἐξέλιπεν ἐκ τῆς συγχρόνου ἱστορικῆς σκηνῆς ὡς πρωταγωνιστοῦσα δύναμις, ἑτέρα τοιαύτη μετὰ τινα χρόνον παρέστη, μελετῶσα νὰ συνεχίσῃ τὸ κυοφορούμενον ἔργον τῆς ἐνοποιήσεως τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους. Δέν ἐτίθετο βεβαίως τὸ πρόβλημα τοῦτο ἀμέσως, ἀποτόμως· ἀλλ' ἡ πολιτικὴ, ἣν ἐξεπροσώπει ἡ δύναμις αὕτη, ὠδήγει εἰς τὴν πραγμάτωσιν τῆς ἰδέας. Ἡ Διαμαρτύρησις ἐν Γερμανίᾳ, ἀπολέσασα ἐν τῷ Σουηδῷ Γουσταύῳ Ἀδόλφῳ τὸν ἰσχυρότατον τῶν πολεμιστῶν αὐτῆς, εὔρισκεν ἀμέσως μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων κράτους καθαρῶς γερμανικοῦ ἀξίους διαδόχους, κατορθώσαντας διὰ πολιτικῆς δεξιότητος, διὰ στρατιωτικῆς καὶ διοικητικῆς ὀργανώσεως ἐπιτυχεστάτης, νὰ κατανοήσωσι τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ἀποστολήν, μετ' ἐπιμονῆς δὲ ἀξιοσημειώτου νὰ συντελέσωσιν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν λύσιν τοῦ προαιωνίου προβλήματος.

Ἡ δύναμις, ἣτις ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος ἄρχεται κυρίως ἐκπροσωποῦσα τὰ ἱστορικὰ ιδεώδη καὶ τὴν ἐθνικὴν πολιτικὴν τῆς Γερμανίας εἶνε ἡ Πρωσσία. Ὑπῆρξεν ἔκπαλαι ἡ χώρα αὕτη γερμανικὴ, ἣ μόλις ἐξεγερμανίσθη κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους αἰῶνας, ὡς ἀξιοὶ σύγχρονος Γάλλος φυσιοδίφης; Δέν διαφέρομαι περὶ τούτου. Ὁ Quatrefages ἐπὶ τῆ βάσει ἰδίων παρατηρήσεων ἰσχυρίζεται, ὅτι τὸ πρωσσικὸν κρανίον εἶνε ἠκιστα γερμανικόν, μᾶλλον σλαβικόν. Ἀλλὰ τί πρὸς τοῦτο; ἀφοῦ ἐν τῷ κρανίῳ τούτῳ ἔσχε πραγματικότητα μία τῶν μεγίστων γερμανικῶν ἀληθειῶν, ἡ ἐθνικὴ ἐνότης τῆς Γερμανίας; Ἐάν ἡ ἐθνολογικὴ καταγωγὴ τῶν Πρώσων εἶνε πρόβλημα ἀνθρωπολογικόν, ἀλλ' ἡ πραγματικὴ αὐτῶν ἐργασία, ἡ ἐνοποιήσις καὶ ἡ ἐνίσχυσις τῆς Γερμανίας

ύφίσταται ἤδη ὡς ἱστορικὸν δεδομένον. Προκειμένου δὲ περὶ τοιούτων ἀντικειμένων ὀρθότερον εἶνε νὰ προτιμῶνται τῶν ἀμφιβόλων, ἀπὸ ἐθνικοῦ ἀνταγωνισμοῦ μᾶλλον τιθεμένων ἀνθρωπολογικῶν προβλημάτων, τὰ ἀναμφισβήτητα δεδομένα τῆς ἱστορίας.

Ἀνήκει εἰς τὴν ἱστορίαν νὰ ἐρευνηθῇ διὰ ποιῶν παραδόξων μεταμορφώσεων τὸ πάλαι τάγμα τῶν Τευτόνων ἱπποτῶν, τὴν πρώτην αὐτοῦ ἀρχὴν λαβὸν ἐν Πτολεμαίδι, κατώρθωσε σὺν τῷ χρόνῳ νὰ λάβῃ τιμᾶριον γερμανοσλαβικᾶς γῶρας, αἵτινες ἀπετέλεσαν κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τὴν πρωσικὴν δύναμιν.

Κατὰ τὸν δέκατον ἑβδομον αἰῶνα, ἐπὶ τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου, ἡ Πρωσσία εἶνε ὑπέροχος, ἐπιβάλλουσα δύναμις ἐν Γερμανίᾳ, ἐπιδιώκει ἰδίαν πολιτικὴν, ἔχει λαὸν ἐργατικὸν καὶ φιλόπονον, μονάρχας δι' ἐξόχου πολιτικῆς συνέσεως πεπρωκισμένους, ἐννοοῦντας ὡς οὐδεὶς ἄλλος τὴν ἀποστολὴν τῆς Γερμανίας καὶ τὸ καθῆκον τῆς Πρωσσίας. Ἡ ὑπὸ τῆς φύσεως οὐχὶ τοσοῦτον εὐεργετηθεῖσα χώρα ἀπεδέχθη ἐκ τῶν πρώτων τὸ κήρυγμα τοῦ Λουθήρου, κατέστη δὲ ἐν βραχεῖ χρόνῳ εἰς τῶν ἀκρογωνιαίων λίθων τῆς Μεταρρυθμίσεως. Ἡ ἐμφάνεια τοῦ Σουηδοῦ μονάρχου ἐπὶ τῆς γερμανικῆς σκηνῆς ὑπῆρξε παροδική· ἐπέλαμψεν οὗτος ὡς βόρειον σέλας ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ ὀρίζοντος τῆς Γερμανίας καὶ ἐξέλιπε διὰ τῆς ἐν Lützen καταστροφῆς. Ἦδη δὲ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Μεταρρυθμίσεως καὶ τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος ἀναλαμβάνουσιν οἱ ἡγεμόνες τῆς Πρωσσίας, ἀφοῦ οἱ ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν ὑπερμάχων τοῦ Λουθήρου ἠὺτομόλησαν πρὸς τὸν Καθολικισμόν, γοητευθέντες ὑπὸ τῆς λαμπηδόνος τοῦ βασιλικοῦ στέμματος τῶν Γιαγγελόων. Ἀλλὰ δὲν εἶχεν εἶπη τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ὁ εὐφυῆς καὶ μεγαλόφρων βασιλεὺς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ναβάρρας : Paris

vaut bien une messe; Διὰ τί οἱ Ἐκλέκτορες τῆς Σαξωνίας νὰ μὴ ἀνταλλάξωσι τὴν ὁμολογίαν τῆς Μεταρρυθμίσεως πρὸς τὴν τοῦ Καθολικισμοῦ χάριν τοῦ βασιλείου στέμματος τῆς Πολωνίας;

Ἐν ἔτει 1657 ὁ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Χοεντζόλλερν τοῦ Βρανδεμβούργου Ἐκλέκτωρ Φρειδερίκος Γουλιέλμος περιεβλήθη καὶ τὸ στέμμα τῆς Πρωσίας. Ἐκέκτητο πάντα τὰ προσόντα ἐξόχου στρατηγοῦ καὶ ὀξυδερκοῦς πολιτικοῦ ἀνδρός. Ἐνόησεν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς, ὅτι ἐκαλεῖτο εἰς τὴν ἀντιπροσωπεῖαν τῆς διηρημένης Γερμανίας, πεπτωκυίας ἤδη καὶ τεταπεινωμένης ἐκ τῶν καταστροφῶν τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου.

Ἐπὶ τῶν κατὰ τῆς Γερμανίας ἐπιδρομῶν τοῦ Λουδοβίκου δεκάτου τετάρτου ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἦτο ὁ μόνος, ὅστις ἠγωνίσθη ἐκθύμως παρὰ τὸν Ρῆνον ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς ἐθνικῆς τιμῆς τῆς Γερμανίας, προπηλακιζομένης ὑπὸ μονάρχου, ἐξασκοῦντος ἀληθῶς ληστρικὴν πολιτικὴν, ἔθηκε δὲ τὰς πρώτας βάσεις τῆς στρατιωτικῆς διοργανώσεως τοῦ νέου κράτους. Ἀλλὰ τὰ σπουδαῖα κατωρθώματα τῆς ἐν Πρωσίᾳ διοικήσεως τοῦ ἐκλέκτορος τούτου ἦσαν ἄλλα, ἐξασφάλισαντα αὐτῷ τὴν εὐγνωμονύνην τῆς πατρίδος. Κατὰ τὸν αἰῶνα ἐκεῖνον τῆς θρησκευτικῆς μισαλλοδοξίας, ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος, προβαίνων τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ, ἀνεγνώρισε τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως· ταύτης δὲ τῆς εὐγενοῦς ἀρχῆς παρέσχε περιφανῆ δείγματα, προσενεγκὼν ξενίας ἄσυλον εἰς τοὺς μετὰ τὴν κατάργησιν τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης ἐκδιωχθέντας ἀπὸ τῆς Γαλλίας Οὐγενώτους. Διακόσiai χιλιάδες Γάλλων, ἐργατικῶν καὶ φιλοπόνων, κατώκησαν ἐν Πρωσίᾳ, ἔνθα εἶχον κομίση τὰς τέχνας τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐργασίας. Διὰ τῆς πολιτικῆς ταύτης ὁ Ἐκλέκτωρ ἀνεκηρύχθη ὁ προστάτης τῆς Μεταρρυθμίσεως. Πεφωτισμένος ὢν ἡγεμὼν, κατε-

νόησε ποῦ βασιίζεται ἡ ἀληθινὴ δύναμις τοῦ κράτους. Περιέθαλψε τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν, παρημελημένην τέως καθ' ὀλοκληρίαν, ἐν δὲ τῇ διοικήσει περιώρισε τὰ δικαιώματα τῶν τιμαριωτῶν καὶ τῶν πόλεων, δημιουργήσας ἀληθῆ πολιτείαν, ἐκπροσωποῦσαν τὰ δίκαια καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ συνόλου, οὐχὶ δὲ ὠρισμένης τάξεως.

Οἱ σύγχρονοι ἀπέδωκαν εἰς τὸν Φρειδερίκον Γουλιέλμον τὸν τίτλον τοῦ Μεγάλου Ἐκλέκτορος. Ἡ ἱστορία δὲν ἠδύνατο νὰ διαμφισβητήσῃ αὐτῷ τὴν προσηγορίαν ταύτην. Ἄν ἡ ἀμμόδης χώρα, ἡ ἐκ τῶν τελευταίων τῆς Εὐρώπης ἀσπασθεῖσα τὰ δόγματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τὸ πάλαι ἄσημον τιμάριον τῶν Τευτόνων ἱπποτῶν, τὸ Ἐκλεκτοράτον τοῦ Βρανδεμβούργου, τὸ βασίλειον τῆς Πρωσίας, ἠγῆται σχεδὸν σήμερον τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς, ὁ Μέγας Ἐκλέκτωρ δικαιούται νὰ τιμηθῇ ὑπὸ τῆς ἱστορίας ὡς εἰς τῶν τὰ μάλιστα συντελεσάντων εἰς τοῦτο. Ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ δὲν ἦτο πρωσικὴ μόνον, ἦτο γερμανικὴ κατ' ἐξοχήν, ταύτην δ' ἀπεδέχθη ἡ ἔθνικὴ συνείδησις ἐν τῇ μετὰ ταῦτα περιπετειώδει αὐτῆς καὶ καματηρᾷ ἐργασίᾳ. Ὅτε ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Πρωσίας, πενία ἦτο ὁ κλῆρος καὶ τοῦ ιδιώτου καὶ τοῦ δημοσίου. Ἄλλ' ἀποθνήσκων, κατελίμπανε τὴν χώραν οἰκονομικῶς εὐρωστον, ἐν δὲ τῷ δημοσίῳ ταμείῳ περίσσευμα ἑπτακοσίων χιλιάδων ταλλήρων.

Ἄρχῃ τὸ ἥμισυ τοῦ παντός· καὶ ἡ ἀρχὴ ἐγένετο. Ἄφ' οὗ τεθῶσιν ἅπαξ αἱ βάσεις ὑγιοῦς πολιτικοῦ συστήματος, δὲν ἀπαιτεῖται μετὰ ταῦτα ἔκτακτος μεγαλοφυΐα πρὸς συνέχισιν αὐτοῦ, ἀλλὰ πρόσφοροι μόνον περιστάσεις ἐξ ἀντικειμένου καὶ ἀγαθὴ θέλησις ἐξ ὑποκειμένου. Τὰ μεγάλα ἔργα τῆς ἱστορίας δὲν εἶνε προῖον τῆς νοητικῆς δυνάμεως ἢ τῆς ἠθικῆς βουλήσεως προνομιούχου προσώπου, ὅσον τῆς εὐκαιρίας τῶν περι-

στάσεων, καθ' ἃς ἐξέρχονται ταῦτα εἰς φῶς. Τοῦτο συμβαίνει ἤδη ἐν Πρωσσίᾳ, ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτῆς μετὰ τῆς γερμανικῆς ἱστορίας. Ἀφ' οὗ ἄπαξ ὁ Μέγας Ἐκλέκτωρ ἀνέλαβε τὴν χαμαὶ κειμένην σημαίαν τῆς Μεταρρυθμίσεως καὶ δι' ὀξυδερκοῦς πολιτικῆς τέχνης ἢ διὰ στρατηγικῆς ἐκτάκτου ἐπέβαλε τὴν Πρωσσίαν οὐ μόνον ἐν τῷ πολυδαιδάλῳ ἐκείνῳ συστήματι τῶν γερμανικῶν κρατῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐκτιμῆσει τῆς λοιπῆς Εὐρώπης, ὑπελείπετο ἤδη νὰ συντελέσῃ τὸ ἀρξάμενον ἔργον ὁ χρόνος, τῇ σκοπίμῳ μόνον χρήσει τῶν περὶ τὰς ἀριστάσεων. Τοιοῦτοτρόπως ὁ υἱὸς αὐτοῦ Φρειδερίκος ὁ τρίτος, βαδίζων ἐπὶ τὰ ἔχνη τῆς μεγαλουργοῦ πολιτικῆς τοῦ πατρὸς, εἰ καὶ ὑποδεέστερος ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις, κατώρθωσεν ἐν ἔτει 1701 νὰ περιβληθῇ ἐν Καινιξβέργῃ τὸ βασιλείον στέμμα, καταστάς τυπικῶς ὁμότιμος τῶν βασιλέων τῆς Εὐρώπης, ἀφοῦ προηγουμένως διὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ Μεγάλου Ἐκλέκτορος οἱ ἡγεμόνες τῆς Πρωσσίας εἶχον καταστῆ πραγματι τοιοῦτοι. Ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἡ ἐλευθέρᾳ σκέψις ἐν Γερμανίᾳ ἐλάμβανεν ἰσχυρὰν ἀκρόπολιν διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἐν Χάλλῃ Πανεπιστημίου, ἐν ᾧ ἐκαλεῖτο μετὰ τινὰ χρόνον νὰ διδάξῃ ὁ περιώνυμος μαθητῆς τοῦ Λειβνιτίου Οὐόλφιος. Ἐπίσης ἐθεμελιούτο ἐν Βερολίνῳ ἡ Ἀκαδήμεια τῶν Ἐπιστημῶν. Οὕτως ἡ ἐπιστήμη ἐβάδιζε παραλλήλως τῇ διοικητικῇ καὶ στρατιωτικῇ ὀργανώσει τῆς Πρωσσίας, καθιστάμενης πράγματι ὑποδείγματος τοῦ πεφωτισμένου δεσποτισμοῦ, ὅστις ἔμελλε νὰ λάβῃ τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ ἐντέλειαν κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον ἐκείνον αἰῶνα διὰ τοῦ ὑπερόχου κύρους τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου.

Πρὶν ἢ ὁ μέγας βασιλεὺς θέσῃ τὸ ἐπιστέγασμα εἰς τὸ ἔργον τοῦ Μεγάλου Ἐκλέκτορος, ἡ Πρωσσία εἶχε τὴν εὐτυχῆ μοῖραν νὰ διοικηθῇ ἐπὶ τινὰ χρόνον ὑπὸ Φρειδερίκου Γουλιέλμου

τοῦ πρώτου. Ἄν ὁ ἡγεμὼν οὗτος δὲν δύναται νὰ παραβληθῆ
πρὸς ἀμφοτέρους τούτους, ἐν τούτοις ἡ βασιλεία αὐτοῦ ὑπῆρ-
ξεν εὐεργετικωτάτη διὰ τὴν Πρωσσίαν. Ὁ βίος αὐτοῦ δὲν
παρέχει μεγάλα ἔργα· ἐξ ἐναντίας ὁ ἱστορικὸς ἐν πολλοῖς δύ-
ναται νὰ μεμφθῆ αὐτοῦ μετὰ λόγου. Οὐχ ἦττον ἡ ἀφοσίωσις
ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς πατρίδος εἶνε παντὸς θαυμασμοῦ
ἄξια. Φίλος τῆς τάξεως καὶ τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας,
προέβη μέχρι σκληρότητος καὶ κατὰ τοῦ ἰδίου υἱοῦ. Ἀπη-
χθάνετο πᾶσαν πολυτέλειαν, ἡ δὲ φειδωλία αὐτοῦ καθίστατο
γελοία ἐν πολλαῖς περιστάσεσι. Διήρχετο τὰς ὥρας τῆς ἀπὸ
τῶν πολιτικῶν μεριμνῶν ἀναπαύσεως μετ' ἀφωσιωμένων φί-
λων, ἐλευθέρως διαλεγομένων καὶ συζητούντων περὶ τῶν
πραγμάτων τοῦ κράτους καὶ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἐθυμοτυ-
πίας ἐντὸς τοῦ πολυθρυλήτου ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς ἐποχῆς
ταύτης γενομένου καπνιστηρίου. Πᾶσα πολυτέλεια κατηργήθη
κατὰ διαταγὴν τοῦ Μονάρχου καὶ ἐν τῇ αὐλῇ καὶ ἐν τῇ κοι-
νωνίᾳ. Σπαρτιάτης τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, ὑπεχρέωσε
τὴν σύζυγον αὐτοῦ μετὰ τῶν θυγατέρων νὰ ἐκτελῶσι τὰ ἔργα
τῆς οἰκιακῆς ὑπηρεσίας, τὴν τοιαύτην δὲ περὶ τὸν βίον ἀπλό-
τητα ἐπέβαλεν ἐπίσης τοῖς τε αὐλικοῖς καὶ τοῖς πολίταις.
Κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον τῆς αὐστηρᾶς στρατιωτικῆς διορ-
γανώσεως τῆς Πρωσσίας, ἐκλείσθησαν τὰ θέατρα, ἐξεδιώχθη-
σαν οἱ ὑποκριταί, ἐστερήθησαν δὲ πάσης ὑποστηρίξεως ποιη-
ταὶ καὶ καλλιτέχνη. Ἡ διοικήσις αὕτη ἦτο βεβαίως ἀντίθε-
τος πρὸς τὸ ἀπὸ πολλοῦ ἀναπτυσσόμενον ἐν Εὐρώπῃ ἐπιστη-
μονικὸν καὶ καλλιτεχνικὸν πνεῦμα. Ἄλλ' ὅποια τὰ ἀποτε-
λέσματα! Ὅτε ὁ σκαιὸς ἐκεῖνος καὶ φιλάργυρος ἡγεμὼν πα-
ρέδιδε θνήσκων τὸν θρόνον τῆς Πρωσσίας εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ,
πρὸς ὃν τοσοῦτον σκληρῶς ἄλλοτε προσηνέχθη, τὸν Μέγαν
Φρειδερίκον, κατέλιπεν ἅμα στρατὸν ἄριστα κατηρτισμένον,

πλήρες χρημάτων τὸ δημόσιον ταμείον, εὐημεροῦσαν δὲ οἰκονομικῶς τὴν κοινωνίαν. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἐστερεῖτο βεβαίως μεγαλοφυΐας, ἀλλ' ἡ ἱστορία οὐδέποτε θέλει λησμονήσῃ, ὅτι ἄνευ αὐτοῦ δὲν θὰ κατώρθου ὁ Μέγας Φρειδερίκος νὰ καταστήσῃ τὴν Πρωσσίαν ὑπέροχον δύναμιν ἐν Εὐρώπῃ καὶ νὰ διεξαγάγῃ γιγαντιαῖον ἀγῶνα κατὰ τὸν ἑπταετῆ πόλεμον, καθ' ὃν ἠδυνήθη νὰ ἐπιβληθῇ συμπάσῃ τῇ Εὐρώπῃ.

Φρειδερίκος ὁ Μέγας παρίστησιν ἓνα τῶν τύπων τελείας ἱστορικῆς συνθέσεως τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. Ἀνὴρ τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων προυκάλεσεν ἀληθῆ ἐπανάστασιν καὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ στρατιωτικὴ τέχνη ἔτυχον ἐν αὐτῷ ἀπαραμίλλου ἀντιπροσώπου, ἡ δὲ ἐπιστήμη καὶ τὰ γράμματα ἀφωσιωμένου λειτουργοῦ. Φιλόσοφος ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὠμολόγησε πίστιν εἰς τὰ μεγάλα δόγματα τοῦ αἰῶνος, ἐχαιρέτισεν ἐκ Πρωσσίας τὴν ἠὲ τῶν νεωτέρων ἰδεῶν ἐπὶ τῇ ἐμφανείᾳ τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας, ἔτεινε φιλικὴν χεῖρα εἰς τὸν Βολταῖρον καὶ τὸν Λαμεττρί, ἐκηρύχθη δὲ ὑπὸ τοῦ Καντίου ὁ ἀπόστολος τοῦ Φωτισμοῦ. Σπανίως ἡγεμὼν ἠξιώθη τρσοῦτον δικαίως τῆς προσηγορίας τοῦ Μεγάλου. Ἐν τῇ πινακοθήκῃ τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ὁ Φρειδερίκος ὑπῆρξεν ἱστορικὴ προσωπικότης πρώτης τάξεως. Τὸ ἔργον αὐτοῦ δὲν ὑπῆρξε παροδικόν, ὡς τὸ τῶν πλείστων μεγάλων ἀνδρῶν· ἐπέζησε μετ' αὐτόν· ἄνευ δὲ τῆς ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς τῆς Γερμανίας ἐμφανείας αὐτοῦ, ἀμφίβολον ἂν ἡ Πρωσσία ἤθελε διεκδικήσῃ τὴν ἀποστολὴν ἐκείνην, δι' ἧς ἡ διεσπασμένη Γερμανία τὸν ἐπόμενον αἰῶνα προήχθη εἰς πρώτης τάξεως δύναμιν, ἡ τέως χλευαζομένη ὡς γεωγραφικὴ ἔκφρασις.

Ὡς βασιλικὸς ἔτι πρίγκιψ ὁ Φρειδερίκος εἶχε σκεφθῆναι ἀναίρεση τὰ δόγματα τοῦ Ἡγεμόνος τοῦ Μακιαβέλλη ἐξ

ὀνόματος τῆς ἀνθρωπίνης ἠθικῆς καὶ τῶν ἀληθῶν συμφερόντων τῶν λαῶν. Τὸ βιβλίον βεβαίως αὐτοῦ εἶνε ἐν πολλοῖς κατώτερον, παραβαλλόμενον πρὸς τὸ ἀπαράμιλλον σύγγραμμα τοῦ πολιτικοῦ τῆς φλωρεντιακῆς δημοκρατίας, οὐχ ἥττον διαφαίνεται διὰ τῶν σελίδων αὐτοῦ βαθεῖα κρίσις καὶ γνῶσις τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἱστορίας. Καὶ πρὸς τούτοις ὅποια διαφορὰ μεταξὺ τῶν περιστάσεων, αἵτινες προκάλεσαν τὴν σύνθεσιν ἀμφοτέρων τῶν συγγραμμάτων! Ὁ μὲν Μακιαβέλλης ἔγραψε τὸν Ἡγεμόνα ὡς τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ διαθήκην, ἣν ἐκληροδοῦται εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας, οὐχὶ τοὺς συγχρόνους βεβαίως, ἀλλὰ τοὺς εἰς τὸ ἀπώτερον μέλλον, οἵτινες θὰ ἠδύναντο νὰ ἐννοήσωσι, νὰ ἐκτιμήσωσι καὶ νὰ πραγματοποιήσωσι τὸ κήρυγμα αὐτοῦ. Ἐχει τι τὸ τραγικὸν καὶ πένθιμον, ἀλλ' ἅμα καὶ τὸ κυνικὸν τὸ πολιτικὸν τοῦτο Εὐαγγέλιον τοῦ ποιητοῦ τοῦ Μανδραγόρου· ὑπομιμνήσκει τὰ βασανιστήρια, ἅτινα ὑπέστη παρὰ τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων ὁ γραμματεὺς τῆς Δημοκρατίας, ἀλλ' ἅμα καὶ τὸν ὑποκάρδιον πόθον πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἰταλικῆς ἐνότητος· συναντῶνται ἐν αὐτῷ τὸ ἀγνὸν αἶσθημα τῆς πατρίδος καὶ ἡ πολιτικὴ τοῦ συμφέροντος, ἧς αὐτὸς παρέστη κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ ἰταλικῇ καὶ τῇ εὐρωπαϊκῇ ἱστορίᾳ ὁ προφήτης. Ἀλλ' ὅπως διάφορος εἶνε ὁ Ἀντιμακιαβέλλης τοῦ Φρειδερίκου. Ὁ ἡγεμὼν αὐτοῦ εἶνε αἰσθηματικὸς ἥρως, τρεφόμενος κατ' ἐξοχὴν δι' ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων. Αἰσθάνεται ἀπέχθειαν καὶ ἀποστροφὴν πρὸς τὴν λεγομένην πρακτικὴν πολιτικὴν· ἐν γένει τὸ βιβλίον αὐτοῦ εἶνε πολιτικὴ σύνθεσις νεανίσκου, ἐμπορουμένου εἰσέτι ἰδανικῶν ροπῶν. Εἰς τοῦτο δὲ ἀποδίδεται ἡ ἀποτυχία αὐτοῦ καὶ ἡ μετριότης· διότι ἡ πολιτικὴ εἶνε κατ' ἐξοχὴν ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη. Τούτου ἔνεκα θαυμάζεται μὲν παρ' ἐχθρῶν καὶ φίλων ὁ Ἡγεμὼν τοῦ Μακιαβέλλη, παρὰ τῶν πλείστων δ'

ἀγνοεῖται ὁ Ἀντιμακιαβέλλης τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου.

Ὁ Φρειδερίκος, ἀναβάς ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Πρωσίας, ἔπραξεν ἀκριβῶς τὰ ἀντίθετα ἐκείνων ὅσα ἐδογματίσεν ὡς βασιλικὸς πρίγκιψ ἐν τῷ Ἀντιμακιαβέλλῃ. Ἡ σιδηρᾶ ἀνάγκη τῆς πολιτικῆς πραγματικότητος ἀνέπτυξεν εἰς αὐτὸν ἤδη θετικωτέρους ὀρίζοντας, ἀλλοίους τῶν ἰδανικῶν ἐκείνων, πρὸς τοὺς ὁποίους ἠτένιζε, καθ' ὃν χρόνον, μακρὰν τῆς τύρβης τῶν πραγμάτων διατελῶν, ἔζη ἐν τῷ Rheinsberg. Ἐπὶ τοῦ θρόνου δὲν ἦτο ἤδη ὁ φιλόσοφος μόνον, ὁ ποιητής, ὁ καλλιτέχνης, ὁ ἱστορικὸς μελετητὴς τῶν περιπετειῶν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου· ἦτο πρὸ παντός ὁ διάδοχος τοῦ Μεγάλου Ἐκλέκτορος, ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Τοιουτοτρόπως ἀνέλαβε τὴν πραγμάτων πολιτικῆς, ἣν τέως ἐμίσει καὶ κατεδίκαζεν ἐν τοῖς κατὰ τοῦ Μακιαβέλλῃ φιλοσοφικοῖς αὐτοῦ ἀφορισμοῖς.

Ὁ ἰδεολόγος ἀναχωρητῆς τοῦ Rheinsberg, γενόμενος βασιλεὺς τῆς Πρωσίας, ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Μακιαβέλλῃ. Δὲν εἶνε ἀναξία μελέτης ἢ μεταμόρφωσις αὕτη, τὰ αἷτια αὐτῆς καὶ τὰ ἀποτελέσματα. Καὶ ἐν τούτῳ ἐπικαλοῦμαι τὴν προσοχὴν σου διὰ τὴν ἐπομένην ἐπιστολήν μου.

5'.

Φρειδερίκος ὁ Μέγας.

Δυσχερὲς νὰ φαντασθῆς ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀνθρώπου ἐσωτερικὴν τραγωδίαν σπαρακτικωτέραν ἐκείνης, ἣν ὑφίσταται, μεταβαίνων ἐξ ἠθικοῦ τινος κόσμου εἰς ἕτερον. Ἄν ἡ μετάβασις